

ventiende eeuw concentreert Langvik-Johannesen zich op de achttiende eeuw. Hij vat de – vaak op het Oude Testament of de klassieke mythologie gebaseerde – stukken samen en kenschetst hun grondtrekken aan de hand van de diepere allegorische en tragische inspiratie en van de generatieve invloeden, zoals het mysteriespel, de rederijkersspelen en het martelaarsdrama. Ook besteedt hij aandacht aan de voornaamste motieven, bijvoorbeeld de werking van de hartstochten. Uit dit alles blijkt hoe de Zuid-Nederlandse toneelcultuur enerzijds wel gekenmerkt werd door navolging van bijvoorbeeld Vondel, Racine en Corneille, maar anderzijds een veel prominenter visuele verschijningsvorm had dan de meer literair gerichte toneelvormen uit Frankrijk en de Noordelijke Nederlanden: het zuidelijk toneel was ten principale visueel gericht en sloot zich in zijn voorkeur voor spektakel, vertoningen en balletten aan bij de gewoonten van het Oostenrijkse theater. Daardoor is het veel levendiger dan het theater dat de Franse tragedie als model nam.

Als toegift volgt een korte studie over 'Dramen um Karl V.' (p. 91-103). Hierin bespreekt Langvik-Johannessen vijf spelen over de keizer, uit de periode 1500-1727: *Een spel op Hertoge Karle* van de Brusselaar Jan Smeken (vóór 1506), een esbatement uit de Leidse rederijderskamer De Witte Acoleyen (1552?), Michiel de Swaens *De verheerlijckte schoenlappers* (1688), *De zedighe Doodt van Carel den Vijfden* (1704) van dezelfde auteur en tot slot een *Bly-eindigh Treurspel van den aldergrootsten, vroomsten, doorluchtigsten, en onverwinnelycksten held Carolus* (1727) van Justinus van Brussel alias Jan Baptist Flas. Of het nu om de eenvoudige, korte tekst van Smeken gaat of om Flas' massaproductie met meer dan 60 rollen, onveranderlijk straalt Karel V zijn heldenroem met glans uit.

Lia van Gemert

De hoefslag van Pegasus: een cultuurhistorisch onderzoek naar Den Nederduytschen Helicon (1610) / Boukje Thijs. – Hilversum: Verloren, 2004. – 214 p. (Ook verschenen als proefschrift Leiden 2004.)

ISBN 90-6550-795-7 Prijs: €21,-

In 1610 verscheen in Haarlem een gevarieerde bundel literaire teksten onder de titel *Den Nederduytschen Helicon*. Het boek bevat, binnen een kadervertelling, in totaal negenentachtig bijdragen van twintig auteurs, voor het merendeel

in Haarlem en verder in Leiden en ook elders woonachtige Vlaamse immigranten. De initiatiefnemer was de vermaarde schilder-dichter Karel van Mander, maar door zijn overlijden in 1606 was het project onvoltooid gebleven. De schoolmeester en plaatsgenoot Jacob van der Schuere zorgde voor voortzetting en afronding ervan. Ondanks deze boeiende achtergrond en de ambitieuze titel lijkt de bundel weinig opgang te hebben gemaakt. Hij werd niet herdrukt en slechts één contemporaine vermelding elders is overgeleverd. De bundel is bij onderzoekers zeker niet onopgemerkt gebleven, maar een studie naar *Den Nederduytschen Helicon* in zijn totaliteit ontbrak tot nu toe. In deze lacune voorziet Boukje Thijs met dit Leidse proefschrift.

Thijs stelt zich een cultuurhistorische studie naar inhoud en achtergronden van *Den Nederduytschen Helicon* ten doel, die kan dienen als een eerste aanzet tot verder onderzoek (p. 16-17). Die achtergronden komen in het eerste hoofdstuk aan bod, dat een beeld schetst van de auteurs en hun woonplaatsen, Haarlem en Leiden, met speciale aandacht voor het literaire klimaat ter plaatse. De overige zes hoofdstukken concentreren zich op de inhoud van de *Helicon*. Van dat complexe geheel – een pastorale kadervertelling in proza, opgevuld met vele berijmde bijdragen in uiteenlopende genres – geeft hoofdstuk twee een beschrijvend overzicht. Voorwaar geen overbodige luxe, want de tekst van de *Helicon* is momenteel niet in een algemeen toegankelijke editie beschikbaar. Enkele beschrijvingen zijn wat erg beknopt. Zo wordt van een gedicht van Karel van Mander (p. 64, nr. 47) alleen vermeld dat het een acrostichon is, maar niet waar dat over gaat. Het blijkt een afscheidslied te zijn, dat aansluit bij de twee voorafgaande gedichten. Met enige inventiviteit valt dat nog wel te herleiden uit gegevens elders in het boek (de beschrijving van nr. 45 (p. 63) en de weergave van de kadervertelling (p. 48)), maar meer inhoudelijke informatie ter plekke zou handiger geweest zijn. Ook is de paginering van sommige bijdragen in de brontekst niet correct weergegeven: nr. 11 is aldaar te vinden op p. 113-121; nr. 34 op p. 203-204; nr. 69 op p. 274-276; nr. 78 op p. 292.

De hoofdstukken drie tot en met zeven behandelen aspecten die binnen *Den Nederduytschen Helicon* om aandacht vragen: de unieke ordening van het geheel binnen een pastorale kadervertelling – geen enkele andere verzamelbundel werd zo ingericht; de promotie van de moedertaal; het poëtische gedachtegoed; de opvallende aanwezigheid van de klassieke mythologie; en tot slot in deze bundel die dateert van één jaar na het ingaan van het Twaalfjarig Be-

stand: de notie 'vrede'. Deze aspecten worden geplaatst binnen een uitvoerige historische context, die hier en daar wel iets meer op de *Helicon* had mogen worden toegespitst. De oogst aan gegevens uit de bundel zelf alsmede de positionering daarvan binnen de traditie blijven vervolgens, zoals in hoofdstuk vier over de verheerlijking van de moedertaal, helaas wel eens wat summier.

Een bijzonder aspect van *Den Nederduytschen Helicon* is de pastorale kadervertelling op een vroeg moment in de Nederlandse literatuurgeschiedenis. Terecht besteedt Thijs dan ook ruim aandacht aan de ontwikkeling van het pastorale genre. In haar beschrijving is echter een storende onjuistheid geslopen (p. 80). Als oudste Nederlandse vertaling van Horatius' epode *Beatus ille* noemt ze die van Abraham van der Mijle, in 1599 gepubliceerd in Van Ghisteles vertaling van Horatius' *Satyrae*, waarbij Thijs zich baseert op een inmiddels zo'n zestig jaar oude studie van Meertens. Nu bevat die editie van Horatius' *Satyrae* echter nog een tweede bewerking van diens *Beatus ille*, namelijk die van Coornhert, voor het eerst gepubliceerd in diens *Lied-boeck* (1575). Ook de vertaling van Van der Mijle verscheen trouwens eerder, in diens *Den slach van Lepanten* (1593). Eind zestiende eeuw was Horatius' epode bovendien al zo vertrouwd dat Van Hout haar in diens *Loterijspel* (1596) kon parodiëren. Een en ander werd vrij recent nog eens overzichtelijk bij elkaar gezet door Koppenol in diens *Leids heellal* (p. 276-280), een studie waarop Thijs elders trouwens wel een beroep doet.

De kadervertelling van de *Helicon* werd ontleend aan de Franse pastorale *La Bergerie* van Rémy Belleau (1565). Thijs laat mooi zien hoe de hele bundel binnen dit stramien geordend wordt volgens het verloop van een dag. Wel gaat ze erg ver als ze zegt de *Helicon* als de eerste afzonderlijke publicatie van het pastorale genre in het Nederlands te beschouwen, vóór Van Heemskercks *Batavische Arcadia* (1637). Voor het pastorale kader gaat dat zeker op, maar de afzonderlijke bijdragen laten zich toch minder goed inpassen binnen dit genre.

Alleen al de pretentieuze titel *Den Nederduytschen Helicon* – met zijn verwijzing naar klassieke mythologie annex poëtica, zij het wel in de volkstaal – maakt benieuwd naar de poëtische opvattingen die aan het boek ten grondslag liggen. Elementen als de inspirerende Muze, de aandacht voor de muzikale en emotionele waarde van poëzie, een opvallende belangstelling voor fictionele (mythologische) stof en voor de juiste verstechnische maat doen Thijs conclude-

ren dat de harmonisch-fictionele poëzieopvatting als achterliggende theorie fungeert. Op grond van de gegeven beschrijvingen van de bijdragen kan men zich echter afvragen in hoeverre de *Helicon* in dit opzicht een zekere mate van homogeniteit vertoont. De bundel bevat namelijk de nodige traditionele elementen – zoals Thijs bij gelegenheid ook wel constateert – die niet vanzelfsprekend aan die poëtica te koppelen zijn. Zo voeren ettelijke allegorische personificaties, traditioneel thuishorend in het werk van de rederijkers, op betogende wijze het woord. Ook de twee tafelspelen van Jacob Celosse (nr. 19-20) maken een zeer traditionele indruk. Ze volgen het vanouds vertrouwde patroon van de *disputatio*, waarbij een onafhankelijke derde partij de discussie tussen twee opponenten beslist. Dergelijke waarnemingen vragen om een meer diepgaande confrontatie van literaire elementen die op uiteenlopende poëtische opvattingen lijken te stoelen. Wellicht zal die ook beter duidelijk maken in hoeverre de in deze bundel verenigde auteurs een homogene groep vormden, een suggestie die Thijs met het herhaalde gebruik van de term 'heliconisten' wel wekt.

In elk geval speelt de notie 'maat' een opvallende rol in de *Helicon*, niet alleen als toonaangevend element binnen de harmonisch-fictionele poëtica maar ook als ethisch concept. Die aandacht voor matigheid in moreel opzicht past goed bij de stoïsch georiënteerde levensfilosofie waarmee men destijds op velerlei manieren werd geconfronteerd. Thijs schenkt aandacht aan dit aspect bij de bespreking van de rol van de klassieke mythologie als drager van een morele boodschap, maar nogal terloops en oppervlakkig. Andermaal vraagt de lezer zich af in hoeverre al die verschillende auteurs een eensluidende visie uitdroegen. Of beperkten ze zich inderdaad tot algemeen gangbare concepten als matig leven? In dit verband doet zich ook de vraag voor in hoeverre men aan dergelijke vrij algemene opmerkingen meer specifieke conclusies mag verbinden over de aard van iemands opvattingen. Zo vraagt Thijs zich bijvoorbeeld af (p. 155) of in een tweespraak van Kolenkamp over de matigheid (nr. 14) mogelijk de doopsgezinde nadruk op een zuivere levenswandel en hun ethiek van mijding van wereldse ijdelheid terug te lezen zijn. De ethische noties in die samenspraak, zoals weergegeven door Thijs, zijn echter te algemeen om een dergelijke typering te rechtvaardigen. Mensen met uiteenlopende achtergronden konden ze onderschrijven. Ook elders (p. 159) probeert Thijs naar mijn idee *Den Nederduytschen Helicon* op grond van zeer algemene noties – devotie, didactische argumentatie, nieuwtesta-

mentische bijbelteksten – te uitgesproken aan een doopsgezind milieu te liëren.

Een viertal bijlagen zet tot slot enkele aspecten van de *Helicon* nog eens op een rij. Ten eerste de auteurs met hun bijdragen. Vervolgens een lijst van dichters met hun kenspreuken en eventuele anagrammen. De lezer dient erop bedacht te zijn dat deze lijst voor de auteurs van de *Helicon* zelf niet volledig is, omdat ze gebaseerd is op een opsomming van dichtersnamen in de bijdrage van Bernaerds (nr. 7). Deze lijst nu heeft Thijs wel aangevuld met de kenspreuken van *Helicon*-auteurs wier persoonsnaam niet bekend is, maar níet met de namen van de medewerkers aan de *Helicon* die Bernaerds ongenoemd liet. Zo ontbreekt iemand als Isaac de la Rue, die bovendien ongelukkigerwijs in bijlage 1 te traceren is onder de ingang 'De la Rue' en in het personenregister enkel als 'Rue, Isaac de la'. Bijlage 3 biedt beknopte biografische gegevens over alle historische personen die in de tekst van *Den Nederduytschen Helicon* voorkomen en ter afsluiting volgt nog een overzicht van de liederen.

Thijs heeft *Den Nederduytschen Helicon* voorgoed op de Nederlandse (literair-historische) kaart gezet, alleen zijn de contouren van de samenstellende delen en hun onderlinge relaties wat vaag gebleven. Aan anderen de uitdaging om die verder in te tekenen.

Anneke C.G. Fleurkens

'De eer des Vaderlands gebiedt, dat men streng zij' / Aarnout Drost. Ingeleid, uitgegeven en van aantekeningen voorzien door Ingrid Glorie. – Amsterdam/Munster: Stichting Neerlandistiek VU / Nodus Publikationen, 2004. xxxp. ISBN: 90-72365-80-1 Prijs: €28,-

Kort maar krachtig, een passende omschrijving voor de letterkundige praktijken van Aarnout Drost. Hij debuteerde in 1832 anoniem met de historische roman *Hermingard van den Eiken-terpen*, toen een zeer populair genre. In de 'Voorafpraak' waarmee de roman opent, uit Drost al voorzichtig kritiek op de heersende literaturopvatting. Hij pleit voor een meer esthetische kijk op het romangenre. Didactiek dient geen hoofdzaak van de literatuur te zijn; het ontbreken van een godsdienstig of zedelijk gehalte heeft echter evenmin zijn voorkeur. In *Hermingard* heeft Drost een duidelijke visie op literatuur, mens en geschiedenis; ideeën die hij later in zijn rol als criticus verder zal uitwerken.

Vermoedelijk begon Drost in 1832 te werken

voor het tijdschrift *De Vriend des Vaderlands*, het orgaan van de Maatschappij van Weldadigheid. Het was J.P. Heije die hem hiervoor had uitgenodigd. Het enthousiasme van Drost begon al snel te tanen. De boekbesprekingen moesten vooral ingaan op het morele gehalte van het werk in plaats van de esthetische waarde. Bovendien mocht de kritiek niet al te streng zijn om zo iedereen te vriend te houden. De behoefte om een eigen tijdschrift op te richten werd groter en groter en leidde in 1834 tot de oprichting van het tijdschrift *De Muzen*, met in de redactie naast Drost en Heije tevens Potgieter, die hij via Heije had leren kennen, en vermoedelijk ook Bakhui-zen van den Brink. Een half jaar na de oprichting werd de uitgave van het vooruitstrevende tijdschrift stopgezet; vermoedelijk door een gebrek aan belangstelling. Bovendien had het blad met de vroege dood van Drost, hij was slechts 24 jaar, een belangrijke medewerker verloren.

In *'De eer des Vaderlands gebiedt, dat men streng zij'* heeft Ingrid Glorie zich toegelegd op de rol van Drost als criticus. Zij studeerde in 1994 af op dit onderwerp en is tussen de bedrijven door blijven sleutelen aan haar scriptie, met dit boek als resultaat. Interessant aan dit werk is dat Glorie opnieuw het corpus van Drost probeert vast te stellen. In het verleden (zie bijvoorbeeld de dissertatie over Drost door J.M. de Waal uit 1918) zijn ten onrechte recensies toegeschreven aan Drost en andersom werden diverse kritieken van Drost aan andere auteurs toegerekend. Reden hiervoor is dat de besprekingen vroeger anoniem waren. De anonimiteit van de criticus werd als eis gesteld in het eerste nummer van *De Muzen*. Het was geen originele eis, omdat al decennialang de auteursnaam bij recensies ontbrak. Gert-Jan Johannes heeft gewezen op de kleinschaligheid van Nederland als mogelijke oorzaak hiervan. In zo'n klein wereldje hadden de mensen immers een grote kans elkaar letterlijk tegen het lijf te lopen. Onduidelijkheid bestond er ook vaak over de redactie en over vaste medewerkers van een tijdschrift.

De onzekerheid over het corpus van Drost is al vaak een punt van discussie geweest. Vooral het beroemde stuk uit het eerste nummer van *De Muzen* over de gedichten van Withuys, dat door onder andere De Waal aan Drost werd toegeschreven, heeft de gemoederen bezig gehouden. Kees Thomassen heeft in *Nieuw Letterkundig Magazijn* (juli 2004) een artikel geschreven waarin hij ingaat op het auteurschap van dit stuk. Hij is van mening dat het geschreven moet zijn door of Heije, of Drost. Thomassen is geneigd de eerste als auteur te zien. 'Het "ronkt" allemaal wel erg luid en bovendien is het stuk wat one-